

491.82

N241

FORD UNIVERSITY
LIBRARY
STACKS
FEB 15 1968

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XV, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1966.

САДРЖАЈ

	Страна
1) Р. Симић, Глаголска времена у зависним реченицама . . .	1—57.
2) Р. Бошковић, Око суфикса <i>-ica</i>	58—61.
3) М. Стевановић, Синтагме с генитивом и предлогом <i>с(а)</i>	62—76.
4) И. Грицкат, Наслови — посебна категорија писане речи	77—95.
5) Душан Јовић, Глаголски облици и симболика у „Игра- ма“ Васка Попе	96—102.
6) N. Rončević, Još o rečima (likovima) <i>što i šta</i>	103—107.
7) В. Лубас, Посесивна функција суфикса <i>-ица</i> у јужносло- венској топонимији	108—113.
8) Берислав М. Николић, О неким питањима критичког издавања српских писаца	114—117.
9) Језичке поуке	118—120.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

ПОСЕСИВНА ФУНКЦИЈА СУФИКСА *-ица* У ЈУЖНОСЛОВЕНСКОЈ ТОПОНИМИЈИ

Покрећући ову тему, основану на савременом и историјском материјалу српскохрватског, словеначког, македонског и бугарског језика, а сакупљеног како из објављених извора тако и из рукописа, углавном из збирки проф. Ф. Безлаја из Љубљане, дра Г. Шкриванића из Београда, рукописа Рјечника хрватског или српског језика (од слова Т), а такође и проф. М. Коса из Љубљане, имао сам на уму два проблема. Први — строго ономастички. Он показује да су топоними типа сх. Лазарица, Богданица, слов. Dobroslavica, Pavlica, мак. Мартиница, буг. Драгославица територијално ограничени само на јужнословенске језике. У сваком случају нема их на терену западних Словена, што се види из чешких и пољских проучавања. А изгледа да се ретко јављају и на терену рускога језика, у шта сам се уверио прегледајући неколико првих свезака Фасмеровог Географског речника¹. Ту категорију не бележе ни мени познате расправе из ономастике које се односе на руски језик². Сем тога, у том контексту важна је дефиниција значења тога типа географских назива које рад проф. В. Ташицког, Словенски називи места (Одређење поделе)³, посвећен том проблему, и не спомиње. Напоменућу само да и каснија расправа С. Роспонда (Структурално-граматичка подела словенских географских назива)⁴, посвећена углавном творби речи словенских гео-

¹ M. Vasmer, Russisches Geographisches Namenbuch . . . , Wiesbaden, т. I—II, 1962—65.

² В. А. Никонов, География русских суффиксов, Onomastica V, 1959, с. 321—345 и S. Hrabec, Podział znaczeniowy rosyjskich nazw miejscowych. Odbitka z Księgi Pamiątkowej 75-lecia Tow. Naukowego w Toruniu, с. 171.

³ W. Taszycki, Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału), Kraków 1946.

⁴ S. Rospond, Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych, Wrocław 1957.

графских назива уопште не примећује тај интересантан тип имена. Други — шири проблем односи се на карактер творбе речи. На примеру ономастичког материјала може се, наиме, показати посебан тип деривације творбе речи који се уосталом исто тако јавља и у апелативним речима, али тек у ономастичким речима евидентно показује начин на који стиче ново значење помоћу суфикса у зависности од основе. Најзад, узгредно бих хтео да покажем да у поштина *progrgia* нису сви елементи стари, архаични, да је то језички материјал који подлежи живим променама идентичним оним у обичним изразима.

Горе скицирану проблематику разматрам, као што сам већ поменуо, ослањајући се на материјал који за све јужнословенске језике износи преко 600 назива. Мене интересују називи чија је основа лични назив (име, презиме, надимак) или назив професије, положаја (нпр. сх. *ковач*, *цар*, слов. *škof*) и то како у именичкој форми тако и у придевско-присвојној (посесивној). Дакле: *-ин-сх.* *Алексиница* : *Алексин*, *-ј-*, сх. *Ивањица* : *Ивањ*, *-ев-* // *-ов-*, сх. *Андрејевица* : *Андрејев*, слов. *Влаговица* : *Влагов*, *-н-*, сх. *Десимирница* : *Десимиран* и тако даље. Што се тиче типа назива у којима се сем суфикса *-ица* јавља придевски суфиксални елемент са посесивним значењем, ни њихов начин творбе речи, ни њихово значење не представља никакву тешкоћу за објашњење. Како мој филолошки материјал тако и досадашње прилажење општим проблемима творбе речи намећу нам да као полазну тачку за њих прихватимо двочлану опозицију у којој се после отпадања поистовећујућег дела супстантивизује посесивни придев уз помоћ суфикса *-ица*. Као илустрацију те појаве забележио сам примере, сх. *Бакова варош* // *Баковица*, *Милинкова драга* // *Милинковица*, буг. *Искурова чукара* // *Исковица*. Функција суфикса ту је дакле идентична као и у обичним изразима, нпр.: сх. *жуџа болесџ* // *жуџица*, слов. *slivova rakija*, *slivovica* // *slivovka*, *gnilovica* и томе слично. Дакле тај тип како у творби речи тако и по свом значењу сасвим је јасан. У семантичком погледу географски називи тог типа према класификацији В. Ташицког⁵ спадају у посесивну (*dzierzawcza*) групу, а у погледу творбе речи — потичу од супстантивизованих посесивних придева.

⁵ Słowiańskie nazwy . . . op. cit.

Али шта да се ради са другом категоријом, наиме са типом *Богданица, Dobroslavica*. Да би нам биле јасне тешкоће у објашњавању, треба се сетити да у јужнословенским језицима *-ица* врши три главне семантичке функције: од именичких основа 1) твори деминутива, 2) означава fem.; а од придевских основа 3), супстантивизира придеве. Односно ову последњу функцију, можемо сматрати чисто структуралном, не улазећи у подробније прецизирање разних семантичких категорија које се јављају приликом супстантивизације придева⁶. Ако даље пођемо од у многим досадашњим радовима проверене претпоставке да постоји структурално јединство између ономастичког и апелативног материјала, а да разлике постоје или на разним хронолошким нивоима, или на нивоима значења⁷, онда су примери типа *Богданица, Dobroslavica* са тачке гледишта творбе речи сасвим нејасни. Наравно, ту се можемо задовољити само констатацијом те чињенице, али при данашњем стању науке то ипак није довољно. То је још пре сто година учинио творац научне ономастике Франц Миклошич у свом чувеном делу *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen*⁸, али у она времена механичког дељења израза кад није била јасна важност зависности форманта од основе у семантичком погледу, више се није могло ни дати.

Покушајмо ипак да ближе размотримо тип назива који нас овде интересује. Ни једна од досада познатих одређених функција *-ица* у апелативним изразима у односу на топономију не може се применити при именичкој основи (ту се не може говорити о деминутивности, а још мање о fem.). Као обично у таквим случајевима, неочекивано нам у помоћ долазе дублети у творби речи. Ево тих дублета: буг. *Левшииџица* || *Левшица*, река која тече кроз село *Малко Лееве, Синанска река* || *Синаница, Мермерско езеро* || *Мермерица*⁹, даље словеначко: *Čadramski potok* || *Čadramica* од имена села *Čadram, Konjščica* || *Konjski hrib* || *Konjska planina*, даље, сх.

⁶ W. Vondrák, *Vergleichende Slavische Gramatik I. Lautlehre und Stambildungslehre*, Göttingen 1924, с. 615—617.

⁷ W. Taszycki, *Miejsce onomastyki wśród innych nauk humanistycznych*, *Onomastica IX*, 1963. Такође W. Lubaś, *Ономастика у Пољака, Јужнословенски филолог XXV*, 1961—62, с. 365—384.

⁸ Wien 1864.

⁹ P. Zwoliński, *Substantywizacja sufiksalna przymiotników w językach słowiańskich. Z polskich studiów slawistycznych. Seria 2. Językoznawstwo*, Warszawa 1963, с. 95—96.

Љубешћица || *Љубешица*. Да не бисмо замућивали слику, нећемо се задржавати на узајамном односу тих дублета. Није важно да ли се он може сместити на равни хронолошких, дијалекатских или других разлика. За нас је битно нешто друго. То се најевидентније види из дублета *Љубешћица* || *Љубешица*, у коме нам је прва форма јасна: то је супстантивизирани посесивни придев на *-ски* начињен од личног имена *Љубеш* који је хипокористичка форма двочланог дела типа *Љубомир*, *Љубослав* и слично. Ако се даље позовемо на аналогију дублета типа *Čadramski potok* || *Čadramica*, можемо и други облик *Љубешица* сматрати формацијом начињеном од придева, не од именице, али направљеним путем тако зване „за-мењене деривације“ (*derywacja wymienna*), или друкчије називане дезинтегралне, чију интерпретацију углавном дају пољска¹⁰ и совјетска литература¹¹. Најопштије говорећи она се састоји у испуштању у деривираној форми (у основи) суфикса и његовом замењивању новим формантом. Примери за то се могу навести из свих словенских језика. Како старије тако ни новије граматике (са изузетком горе споменуте пољске и руске граматике) не бележе ту појаву. Најчешће ће бити у питању испуштање суфикса *-ск-* приликом супстантивизације придева, дакле пољ. *Biblioteka Jagiellonska* || *Jagiellonka*, *tatarskie ziele* || *tatarka*, *żołnierska służba* || *żołnierka*, сх. *хајдучка шрава* || *хајдучица*, рус. *Третьяковская галерея* || *Третьяковка*¹², али не само то, јер се такође испушта суфикс *-н-*, на пр. пољ. *dyżurny pokój* || *dyżurka*, сх. *генерална њроба* || *генералка* (у глумачком жаргону), слично рус. *дежурная комната* || *дежурка*¹³. Слични примери могу се наћи такође у ономастичком материјалу, нпр.: слов. *Poganska zemlja* || *Poganka*, топ. у селу Преска, оп. Шевница, ср. Ново место, сх. *Чукарова механа*, данас *Чукарица*, део Београда, последњи пример би указивао на то да је могуће испуштање суфикса *-ов-* код при-

¹⁰ J. Łoś, Gramatyka polska, t. II Słowotwórstwo, Lwów-Warszawa-Kraków 1925, с. 23; Bogusław Kreja, Pojęcie derywacji wymiennej. Z polskich studiów. . . . op. cit., с. 133—140; P. Zwoliński, op. cit.

¹¹ В. В. Виноградов, Русский язык (Грамматическое учение о слове), Москва-Ленинград 1947, с. 137; Грамматика русского языка. Т. II. Фонетика и морфологија, Москва 1960, с. 245.

¹² Неки примери код П. Зволињског, op. cit.

¹³ Ibid.

девске основе. Да бисмо даље подвукли да се појава „заменске деривације“ јавља не само код придевских основа, ради илустрације сигнализирале смо само два пољска примера из области деривације именица од именице, на пример, *камук* (дем.) : *kamień*, *grzebyk* (дем.) : *grzebień* као и придева од именице, нпр. име места *Niepolomice* : придев *niepolomski*. Како то изгледа у другим словенским језицима, нарочито јужним, тешко је за сада рећи због недостатка одговарајућих расправа. Уосталом у овом тренутку то за нас има другоразредни значај, јер не подлежи сумњи чињеница да у случају супстантивизације придева исто тако и у јужнословенским језицима имамо посла са дезинтегралном деривацијом. Каква је међутим разлика између типа супстантивизације која се састоји у супстантивизацији само придевог члана нпр. пољ. *Kraków gród* ≥ *Kraków*, сх. *Куманово село* ≥ *Куманово*, или супстантивизације помоћу суфиксације нпр. слов. *pešnovica*, сх. *вереница*, или најзад супстантивизације путем заменске деривације, услед недостатка обрада за поједине језике — не умем да одговорим, али указујем на то као на отворен проблем који треба обрадити.

Досадања разматрања довела су нас до закључка да ономастички облици типа *Pavlica*, *Dobroslavica* генетички проистичу из супстантивизираних придева и једнаки су у погледу грађења речи са називом типа *Давидовица*, *Видојевица*, *Ивањица*; разлика између њих проистиче само из друкчијег начина супстантивизирања придевске основе. Из тих чињеница (начина грађења речи) проистиче важан закључак који се односи на значење. Ако у основи назива типа *Pavlica* лежи посесивни придев, значи да и супстантивизирана именица од тог придева такође има посесивни карактер јер, као што је познато, функција суфикса који врши супстантивизацију састоји се искључиво у измени дела говора, а у консеквенцији у измени синтактичке функције израза, а не његовог значења. На тај начин пошло нам је за руком да откријемо изворе посесивног значења суфикса *-ица* у јужнословенској топономији. Изгледа нам да бар у последња два столећа, кад изразито расте продуктивност назива на *-ица* у свим јужнословенским језицима имамо посла са самосталним посесивним суфиксом, који чини присвојне називе од основа имена и назива без посредништва придева.

Остаје нам најзад да објаснимо географску репартицију, која, како сам већ у почетку споменуо, изгледа тако да на словенском југу имамо *-ица* (можда и на истоку, али то треба подробно испитати), а на западу *-ка*. Значи јужном типу *Pavlica* одговара западна пољ. *Pielgrzymka* : л. им. *Pielgrzym* (лат. *Peregrinus*), *Вонарка* : л. им. нем. *Voner* и ваљда источна нпр. руска *Славенка*, а типу *Давидовица*, пољ. *Dawidówka*, рус. *Серафиновка* и слично. То одговара стању на које је још пре 65 година указивао А. Белић у свом раду *Zur Entwicklungsgeschichte der slawischen Deminutiv- und Amplificativ- suffixe*¹⁴, а затим га подробно у расправи *Развитак суфикса у јужнословенској заједници*¹⁵ анализирао Р. Бошковић, наиме да јужнословенским деминутивима на *-ица* одговара западнословенски суфикс *-ка*. Ако дакле прихватимо да се у функцији супстантивизације јављају најчешће баш деминутивни суфикси, постаће нам јасна географска разноликост типа имена који нас интересује.

И на крају, да бих само истакао, треба приметити да на ситном примеру, који смо овде показали, на примеру само једног развоја, уосталом никако не најпродуктивнијег типа географских назива на *-ица*, можемо видети како је за проблем творбе речи и значења жив ономастички материјал, како подлежи истим законима развоја као и обични изрази. Даље то даје добру илустрацију идентичног развоја одређене појаве у разним словенским језицима и поред њихове потпуне синхроничке независности. Разлог за тај идентични развој, видимо, лежи у историји.

В. Лубас

¹⁴ Archiv für Slavische Philologie XXIII, 1901, с. 134—206.

¹⁵ Јужнословенски филолог XV, 1936, с. 1 и наст.